

Monika Grinevičiūtė
Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos abiturientė

Novelių ciklas „Praeities palytėti“
„Praeitis žavi tuo, kad ji yra praeitis.“ O. Vaildas

Kiekviena praeities akimirka tai lyg sena sena pasaka, kuri mus moko, stebina, džiugina ir buria. Vos pažvelgus į senas kavos spalvos nuotraukas vingiuotais krašteliais, mintyse iškyla begalės istorijų, o senelių pasakojimai tik dar labiau sustiprina išpūdį, jog seniau tie žmonės taip pat mylėjo, juokėsi, liūdėjo... Viskas yra tikra ir nors amžių dulkės uždengia daugybę prisiminimų, pažvelgus idėmiau, viskas atgyja nuostabiomis spalvomis. Tereikia pastebėti ir truputį improvizuoti. Ateitis yra mūsų viltis, o praeitis – priemonė jai sukurti.

Mano močiutė Aldona Kotryna (viduryje) ir draugės ant lieptelio per Mūšos upę. Apie 1958 m.

Liepžiedžių beiėškant

Girdisi begalinis žiogų svirpimas. Aplink, kur tik siekia akys, oras raibuliuoja karščiu. Liepų žiedų bei medaus kvapas sklando šalia. Ši diena keistai karšta. Rodos, visas pasaulis tik ir laukia gaivesnio vėjelio dvelktelejimo ar vėsaus vakaro. Bitės nepaliaujamai dūzgia aplink liepas. Žolė šlama nuo basų kojų žingsnių. Ant linguojančio beržo įsitaisęs akylus žvirblis stebi kelias merginas, raškančias kvapnius liepų žiedus.

Karšta žolė maloniai kutena basas kojas, saulė negailestingai svilina nuogas rankas. Tartum visas pasaulis būtų pasinėręs į šią pilną kvapų bei spalvų maišalynę. Įkvėpiamas karštas oras pasklinda po visą kūną, spinduliuojantį jaunystės galia, žvilgsnis prisipildo vasaros spalvų, apsvaigina medaus kvapas. Merginos bėgioja, krykštauja. Suknelės pinasi tarp kojų. Visa aplink, rodos, taip gyva.

Nubėgusios prie upės jos įmerkia įkaitusias kojas į vėsų upės vandenį. Vanduo mirga tūkstančiais įvairiaspalvių atspalvių, o saulės zuikučiai linksmai striksi jo paviršiuje. Medinis lieptelis braška nuo merginų žingsnių. Jo senas, nudilęs paviršius aimanuoja nuo kiekvieno prisilietimo, ir ši tyli aimana kartu su vandens šnaresiu sukuria dar vieną, tik šįkart liūdnesnę, vasaros simfoniją.

Proprosenelė su savo provaikaičiais. Daniūnų kaimas. Apie 1968 m.

Artumas

Pavasarinis, lengvas it pūkas vėjas plevena žilus moters plaukus. Šiltos rankos švelniai glėbia mažą ir trapią mergytę. Kūdikio kvapas primena senus laikus, kai ji, dar jauna mama, supo ant savo rankų pirmagimę. Dabar viskas kitaip. Ši akimirka nublinksta prieš begalinį laiką. Liko tik dabartis. Ir toje niūrumoje, senatvės palaužtoje sieloje, vienintelis tikras gėris likęs tik artimųjų švelnumas. Tai paskata likti. Kai jauti trapią gyvybę ant savo kelių, supranti, jog gyvenimas yra nesibaigiantis ratas. Pradžia ir pabaiga tarsi gyvatė, ryjanti savo uodegą. Sukasi ir sukasi. Tas pats žaidimas, tik kiti žaidėjai, tos pačios taisyklės, tik kitas veiksmo laikas. Tas susimąstęs žvilgsnis, nukreiptas į tolį, viską pasakantis ir kartu tiek daug nutylintis.

Tuo tarpu mergytė stebi besisukančius pienių pūkus. Jų milijonai. Tarsi mažytės Coliukės sparneliai jie plaikstosi, genami šilto vėjo. Saulės zuikučiai žaidžia žolėje, o obelys sunkiai nulaiko savo kvapnius ir didelius žiedus. Tarsi lieknutės baletos šokėjos linguojantys nuo vėjo žolių stiebai, vakarėjančios saulės palytėti, meta ilgą šešėlį.

Vaikaitis tiesiog nenustygsta noru greičiau pakilti nuo kėdės ir skuosti į laukus. Bėgioti, gaudyti margaspalvius drugius. Arba išliuogti į sode augantį milžinišką ažuolą. Pasiiekti dangų, paragauti purių debesų. Jis jau išivaizduoja save, bėgantį kitapus kelio esančiu lauku, pilnu geltonų pienių taku. Bėgtų iki pat miško, ką jau, gal dar toliau! Skuostų, lėktų – niekas jo nepavytų. Net pats kaimo neklaūžada Gricius. Jo nubrozdinti keliai ir smulkutės kaulėtos rankutės anaipol nebeatrodytų juokingai. Dabar tai būtų tikro vyro bruožai! Tačiau pirmiausia reikia pakilti nuo kėdės, bet saulė taip migdančiai šildo, o ir laukas anapus kelio nebeatrodo taip viliojančiai...

Joniškėlio vidurinė mokykla. Senelio klasė, besiruošianti karnavalui. Apie 1962 m.

Žibek

Lange mirgėjo šviesos. Ramios, šiltos, visus žiemos vargus ištirpdančios žvakių liepsnelės. Pleveno it lengvi drugiai, vis besisukdami ore. Kvepėjo žiema. Stikliniai eglės papuošalai tarsi lediniai varvekliai ramiai dzingsėjo ir suposi ant žaliaskarės šakų. Popierinės blizgios girliandos atspindėjo džiugius mokinių veidus. Švelniai suskambo žalvariniai varpeliai. Aktų salė nušvito šventinių spalvų palete.

Pajusti virpinantį jaudulį, paliesti šaltą kristalinį sniegą, užuosti gaivų eglės kvapą ir kepamų kūchiukų aromata... Štai ką reiškia Kalėdos! Jos vilioja, šildo tarsi sena močiutės skraistė, nepaliaujamai muša krūtinėj džiaugsmo dūžius.

Krenta lengvutis, purus, baltas sniegas. Užkloja gatves ir atspindi languose. O mokinių širdys virpa nuo šventės laukimo jaudulio. Gėris ir džiaugsmas – visa, kas geriausia žmoguje, ima ir išsiveržia. Plevena it popieriniai karpiniai. Mirga, mirga ir mirga! Viskas taip spindi, žėri.

Močiutės Aldonos bendraklasės. Grūžių pradinė mokykla. Apie 1950 m.

Raudoni bateliai, panele...

Jie dėl visko buvo kalti. Nauji, lakiniai, raudoni bateliai. Su maža paaukuota sagtele šone. Tobuli. Aplinkinių mergaičių žvilgsniai, kupini pavydo, tiesiog degino. Pirkti Maskvos universalinėje parduotuvėje. Tai buvo visų mergaičių svajonė ir tą „svajonę“ turėjo būtent ji...

Spalis. Drėgni klevo lapai lėtai plaikstėsi po šlapias gatveles. Žvarbus vėjas švilpavo pro medinių trobų sijas, atrodė, tarsi jos rauda nuo skausmo. Buvo tyku, niūru ir šalta. Nuo miško kilo sunkus it švinas rūkas. Bolavo, pasikabinęs ant medžių, tirštas ir neaprėpiamas. Mirtiną tylą kartkartėmis praskrozdavo vienišo paukščio klyksmas. Suklykdavo ir nurimdavo. Šią pilką, šaltą ir liūdną dieną mokykloje praskaidrino tik atvykę kaime nematyti dėdės. Vieni sakė, kad tai pikti žmonės, norintys nubausti nepaklusnius mokinius, kiti – kad tai sielų ieškotojai, o tretį – jog tai žmonės, išspausdinantys atvaizdus popieriuje. Tačiau tai buvo labiausiai neįtikinama versija.

Vienaip ar kitaip, vis dėlto tą dieną didesnis dėmesys buvo skirtas ne keistiems ponams, bet mergaitei raudonais bateliais.

Netrukus vyrai mokyklos kampą uždengė storu audeklu. Kvietė vaikus. Paskui jie kalbėjo apie staigų ir akinantį blyksnį...

Visi norėjo stotis prie Jos – mergaitės raudonais bateliais. Tarsi taip nors kiek pasiimtų to subtilaus grožio. Kadaisė kukli buvusi, dabar panelė raudonais bateliais pati rinkosi jai patinkančius veidus. Ne visoms tądien nusišypsojo laimė stovėti šalia...

Močiutės brolis su šeima Grūžiuose. Apie 1968 m.

Žvilgsnis gilumoje

Greitis. Jėga. Laisvė. Pro ausis švilpiantis vėjas, kutenantis kiekvieną kūno dalelę, leidžiantis suprasti, jog vis dėlto esi gyvas ir bent jau kol kas – nepalaužiamas. Įsitempiančios raumenys, plaučiai, prisipildantys gaivaus miško kvapo, ir kūną užplūstanti adrenalino banga. Visa tai veda į vieną galingą ir per amžių amžius vertintą dalyką – laisvę. Laisvę gyventi.

Tuo metu gauja buvo vieninga. Patogus metų laikas leido nesukti galvos dėl maisto. Vienintelė problema buvo apsiginti nuo medžiotojų ir įsiutusių šunų, bet ir ji buvo gana lengvai išsprendžiama. Liko tik mėgautis darnia santarve su gamta ir rujos nariais.

Tyki naktis. Tolumoje kartkartėmis suūkdavo vieniša pelėda. Tą naktį sunku buvo ką nors daugiau išgirsti, išskyrus vienišo vilko kaukimą. Šiltos vilko ašaros, lėtai sruvo jo skruostu. Niekas nežinojo, kodėl senolis pravirko. Gal dėl greitai bėgančio gyvenimo, jo laikinumo ar mirties baimės. Gal dėl savo vaikaičių vilkų ateities ir saugumo. Juk žmonės vis dažniau pasirodo miškuose, atvažiuoja su didelėmis žaliomis mašinomis, stebi, vaikšto po miškus, keistai žymi medžius. Visa tai baugina ir neramina senolį. Jo skaudi rauda tarsi maras greitai plito po mišką ir netrukus visi girdėjo vienišo vilko kaukimą. Išsisklaidžiusi naktis nesumažino skausmo, ir vilkas klajojo po mišką tarsi nerandanti ramybės siela.

Viskas buvo taip pat ramu, pilka ir vienoda. Išskyrus keistas, mėlynas akis. Vaiko akis. Jos prikaustė, suėmė ir nepaleido. Pasislėpęs giliai tankmėje, vilkas stebėjo žmones. Šalia stovintys suaugusieji nepastebėjo to įkyraus ir nepaleidžiančio žvilgsnio. O vilkas vis negalėjo atitraukti dėmesio nuo skaisčiai mėlynų vaiko akių...

Močiutės Aldonos tėvas Simonas. Apie 1931 m.

Auksiniai kailinukai

Keista tada buvo žiema. Niekas nepajuto, kaip ji atėjo į žmonių kiemus, tuo labiau kaip greitai ten įsitvirtino. Ji buvo šalta, ilga ir labai nuobodi. Tvoros braškėjo nuo šalčio, o medžių šakos dabinosi šerkšno kristalais. Aplink viskas žerėjo deimantine baltuma ir tas vargingas bei purvinas kaimas tuo metu buvo neįprastai švarus ir mielas.

Kaimo moteriškės mėgo pasakojimus. Kartą išgirdusios, taip lengvai nebepaleisdavo, vis kurdavo ir kurdavo jų tęsinius. Tačiau visų mėgstamiausias buvo apie auksinę lapę, kiekvieną žiemą vis atklystančią į kaimą. Ji nebuvo pasiutusi, tačiau nebuvo ir naminė. Ji buvo kitokia. Ypatinga. Jos grakštus, lieknutis, bet ne badaujantis kūnas, žvilgančios skvarbios rudos akys ir nepakartojamas auksinis kailis darė ją kažkuo kitokią. Protingą ir suprantančią. Ji ateidavo gruodį, o vasario pabaigoje sniege likdavo paskutiniai jos pėdučių įspaudai. Vasarą jos nė su žiburiu nerasdavai. Niekas nežinojo, nei kur ji išeina, nei iš kur grįžta. Žmonių duodamo maisto ji niekada neimdavo, tačiau visada atklysdavo į kiekvieną kaimo sodybą, pratupėdavo ramiai kur kampe, o vakare išeidavo. Taip pat tyliai kaip ir atėjus. Visi ją mylėjo. Ji buvo jų laputė – gera ir tokia nuostabi.

Tačiau pasaulyje yra žmonių, kurie nori tą nuostabumą pasiglemžti...

Joms jų reikėjo. Žvilgančių, šiltų ir minkštučių kailinukų. Jos kailinukų. Jau kelinta žiema merginos seka lapės klajones, vis bijodamos prisipažinti tėvui apie savo seną norą. O tėvas buvo geras ir visų mėgstamas žmogus, tikrai nebūtų nudobęs lapės dėl savo mylimų dukrelių. Bet tų auksinių, šiltųjų laputės apykaklių vaizdas jų mintyse taip maloniai šildė kūną. Reikėjo kažką sugalvoti, juk ji vis vien kada nors mirs, nebuvo labai jauna. O kailis kuo toliau, tuo labiau darėsi auksinis. Tame kaime buvo labai geras, bet puskvaišis bernas. Pasinaudoti juo būtų buvę niekšiška, bet taip lengva...

Nuo tos žiemos niekas nebematė auksinės laputės. Kai ji dingio sausio viduryje, nebeatsirado. Visi jos ieškojo, manė, gal pagavo alkani vilkai ar iš kitur atvykęs ir jos nepažįstantis medžiotojas. Gailėjosi žmonės Auksuolės, tokia ji buvo ypatinga.

Gailėjosi ir dvi merginos, pasipuošusios auksinėm apykaklėm...

Darbas durpyne. Apie 1956 m.

Tvankumas krūtinėje

Nebuvo vėjo, nei pūstelėjimo, nei menkiausio dvelktelejimo. Pasaulis buvo tarsi užmigęs, ramus ir be jokio krustelėjimo. Tačiau žmonės dirbo... Įkaitę, šlapi nuo prakaito plaukai lipo prie karštos kaktos. Žemė mirgėjo karščiu. Visi buvo susikaukę ir tylūs. Išskyrus jį.

Jis nejuto karščio, nuovargio ar nuspaustų rankų dilgčiojimo. Jis jautė Ją. Jos galias, dar tokias vaikiškas mėlynas akis, Jos banguojančius gelsvus plaukus. Ji užbūrė jį. Aplinkui nebuvo nieko kito, tik Ji. Švelni, vis nepasiekiamą mergina. Kiek bemiegių naktų, kiek dienų prabėgo galvojant apie Ją. Kol Ji šalia, nebėra jam pasaulyje ramybės, širdis vis plaikstosi pamačius, o išgirdus Jos saldų it medus balsą, viskas sustoja. Laikas netenka prasmės. Gali lyti, pilti smarki liūtis, gali pradėti snigti milžiniškais sniego pūkais... pasaulis gali griūti. Bet kol Ji šalia, jis gyvas. Jis kvėpuoja karštu oru, vis

bando pagauti Jos alsavimą. Pagauti akimirka, kai Ji įkvepia kartu su juo. Niekas nebeturi prasmės, viskas yra tik Ji.

Pagautas žvilgsnis – tobula akimirka. Jis niekada to nepamirš... Jos smalsus žvilgsnis pasiekė pačias jo sielos gelmes, išskverbė į jo dvasią, apvertė viską aukštyn ir dingo. Tada pasaulis buvo toks ryškus! Viskas spindėjo, tviskėjo ir žerėjo. Žvaigždės švietė jiems. Niekas nebebuvo baisu: nei sunkus darbas, nei koks karas, nei varganas gyvenimas. Viskas buvo taip šviesu, taip šilta ir taiku. Sukosi, maišėsi žemė po kojom. Viskas augo, skverbėsi, lijo, snigo, žydėjo, skleidėsi, griuvo, vyto, švietė, viskas sprogte sprogo! Tik Ji liko. Amžinai, kad ir kas būtų, Ji liks. Kartu.

Močiutė su drauge. Apie 1960 m.

Šalia

Tas šiltas jausmas, kai esi ne vienas. Kai aplinkui esantys vargai, sunkumai, rodos, tampa lengvesni, kai šalia yra žmogus, padedantis juos įveikti. Vienybės jausmas. Vienoje šypsenoje, viename rankos prisilietime, viename padrašinančiame žvilgsnyje telpa visa jėga, padedanti žmogui nepasimesti.

Jos buvo senos draugės. Nuo mažų dienų abi ropinėjo po žolę, žaidė su mediniais žaislais ir manė esančios seserys. Draugystė, siekianti vaikystę, yra pati stipriausia. Jos augo kartu, ėjo į tą pačią klasę, vėliau dirbo kartu. Visi vargai, šeimos džiaugsmas ir sunkumai buvo abiejų moterų rūpesčiai. Skausmas ir džiaugsmas telpa viename viską pasakančiame žvilgsnyje. Nereikia kalbėti, viskas ir taip aišku. Žinoti, jog yra žmogus, kuris, visiems nosisukus, vis viena bus su tavimi, yra pats geriausias dalykas. Tai draugystė. Stipri ir viską įveikianti. Kai aplinkui tiek daug vargų, pavojų, pavydo, draugo akys pasako tiesą.

Ta akimirka buvo nepamirštama. Dvi geriausios draugės mėgavosi kartu praleistu laiku, o skausmi žiemos saulė dar labiau sustiprino džiaugsmą ir viskas atrodė tobula. Nors ir buvo žvarbus oras, buvimas drauge viską pavertė niekais. Šiuo metu geriausios draugės mažai kada randa laiko būti drauge. Vaikai, darbas, žiemos rūpesčiai, tačiau ši diena buvo kitokia. Jos vaikščiojo po sniegu pasidabinusį parką, o aplink čiauškėjo zylės, pajutusios besiantinanti pavasarį. Dangus buvo tyras ir skausmi vasario saulė spigino į akis. Dienomis pradedantis tirpti sniegas dar kietas ir suledėjęs. Malonu pabėgti nuo rutinos ir taip pavaikštinėti su drauge. Žiemos saulė ir moterų juokas visa tai patvirtino.

Grūžių pieninė. Apie 1962 m.

Linksmi veidai

Linksmas buvo ta ankstyva pavasario diena. Klegėjo paukščiai ir baikšti kovo saulė nepaliaudama bandė sušildyt žemės paviršių. Didžiuliai ir sunkūs ledai be gailėsčio plėšė ir draskė upėje augančias žoles ir nendres. Tai buvo nuostabus laikas, žemė vadavosi iš žiemos gniaužtų ir visi tryško gera nuotaika.

Nudirbti darbą. Štai kokia mintis sukosi visų galvose. Greitai pratempti tą sunkią dienos dalį, atlikti savo darbus ir vakare skuoste skuosti į šventę. Oi, tada bus linksmybių! Susirinks visi kaimynai, draugai. Močiutė per visus tris kambarius nuties stalus, apkrautus vaisėmis, iškeps taip visų mėgstamų „zrazų“, įjungs patefoną ir grindys vėl braškės nuo greitų ir nesibaigiančių šokių. Moterys užsiriš savo geriausias ar naujas skareles, įsisegs žėrinčiais stikliukais padabintas sages į atlasus, apsiliks lengvutėmis suknutėmis ir su savo švariai nusiskutusiais vyrais atgužės į vakaronę. Visi juoksis, šoks ir klegės. Vakaro pradžioje dar guvūs vaikai lakstys suaugusiems palei kojas, o vėliau nenoromis bus parvesti namo ir per ašaras užmigdyti.

Štai kokia bus ta visų taip laukiama vakaro šventė. Dabar liko tik neužsnūsti saulėkaitoje, stropiai nudirbti darbą ir neprarasti geros nuotaikos. Visa kita ateis savaime.

Močiutės sesuo su draugėmis. Apie 1962 m.

Neblėstantis prisiminimas

Švelnus medžių lingavimas, šnarantys lapai, šilti saulės spinduliai, žalia žalia ir sodri žolė. Linksmas draugių juokas šalia. Čirškiantys svirpliai ir plaukus kedenantis besibaigiančios vasaros vėjas. Viskas taip gražu, tačiau širdis nori ne sodrios žolės ir medžių, o Jo mėlynų akių ir prie jų taip keistai derančių tamsių plaukų. Nerimstantis knibždėjimas krūtinėje... Tarsi išplėsta sielos dalelė neleidžia ramiai kvėpuoti ir jausmas, lyg kažką pamiršai, trukdo džiaugtis šia diena.

Nė viena nemato merginą apėmusio nerimo. Ji nesiklauso draugių tuščių plepalų, o vis peržvelgia ir peržvelgia dienas, kai Jie buvo kartu. Kai Jis švelniai glostė jos šiltą skruostą, kai gulėdami žolėje Jie žvelgė į skaisių dangų ir žadėjo amžiną meilę ir, nors abu suprato, jog jų meilė tarsi vaikščiojimas lynu, Jie buvo laimingi. Jos gelsvi plaukai plaukstėsi vėjyje ir ji juto Jo pirštus, šukuojančius jos kasas... Meilūs žodelius, šnibždamus jai į ausį...

Ji žinojo, jog jis dirba savo dienos darbus, tačiau, nepaistant to, vis įsivaizdavo kitų merginų šypsenas ir žvilgsnius. Jų skambų juoką, pasiekiantį Jo ausis. Vien nuo tos minties jai svaigo galva ir žinojimas, kad jos mylimasis gali būti apsuptas kitų merginų, jai tapo tikra kančia. Ji vis galvojo apie artėjančią vakarą, kai jie susitiks, puls vienas kitam į glėbį ir galų gale ji vėl galės kvėpuoti pilna krūtine. Tiesiog liko iškęsti tą medžių ošimą ir spiginančius saulės spindulius. Tiek nedaug...

Darbas fermoje. Apie 1960 m.

Kibirkštėlė

Ko tik paklausi, visi pasakytų, jog vaikinukas buvo darbštus žmogus. Visi kaime jį mylėjo ir gero žodžio negailėjo. Kiekviena sodyba jo laukdavo ir už darbus sočius lauknešėlius paruošdavo. Žemaūgis vaikinukas skubriu žingsneliu nudirbdavo svetimus, o po to ir savus darbus. Ir, rodos, net nepailsdavo.

O ši diena buvo kažkuo kitokia. Nors ir nebuvo šalta, tačiau darbas ėjosi taip sunkiai ir su tokia kančia. Dar niekada jis nebuvo pajutęs tokio keisto jausmo. Visas žvitrumas išgaravo tarsi pamojus lazdele. Rodos, minutės slinko lyg sraigės, o viskas aplinkui pakluso lašų dzingsėjimui žemyn stogu. Manė susirgęs ar šiaip ne ta koja išlipęs iš lovos...

Tačiau, pats nesuprasdamas, jis nerimo visai ne dėl to. Jis negalėjo pamiršti vakarykštės dienos ir vaizdo, kai apšviesti saulės spindulių plaukai švelniai bangavo Jai einant... Ir vos Jai pažvelgus į jį, kvėpavimas stojo ir širdis užmiršo plakti... Viskas susitingo akimirkoje, kai pasaulyje egzistavo tik judu. Jis mėgavosi tuo skendimu Jos žaliuose akyse, ta pilnatve, tuo jausmu, kai tiek ilgai kažko ieškojęs netikėtai atrandi.

Viskas truko vos keletą sekundžių. Ji abejingai nusuko žvilgsnį ir taip pat šaltai kaip ir prieš tai nuėjo saulėtu taku. Tačiau būtent tada vaikino širdyje liko žymė, apvertusi jo kasdienį, darbais užverstą gyvenimą. Jis neberado tos įprastos kibirkštėlės dirbti, nes pasigrobė Ji...

O tas sunkumas krūtinėje yra nuostabiausia liga pasaulyje – Meilė.